

PRZEGLĄD KONCEPCJI POJĘCIA INNOWACJI

Sebastian Matysik^{1*}

¹ Uniwersytet Szczeciński, Wydział Ekonomii, Finansów i Zarządzania, Polska

Streszczenie: W niniejszym artykule przedstawiono przegląd różnych koncepcji pojęcia innowacji w oparciu o dotychczasowe ustalenia teoretyczne. Celem wykonanego przeglądu literatury jest synteza i analiza dotychczasowego dorobku naukowego w tematyce innowacji oraz porównanie go z obowiązującą nomenklaturą zawartą w podręczniku *Oslo Manual 2018*. Podręcznik ten stanowi ważny międzynarodowy punkt odniesienia, szczególnie w kontekście badań empirycznych i porównywania uzyskanych wyników. Jako główną metodę zastosowano klasyczny przegląd literaturowy, przy czym dobór literatury odbywał się według subiektywnego kryterium celowego. Uwzględniono zarówno pozycje stanowiące fundament problematyki innowacji, jak i nowe publikacje wnoszące świeże spostrzeżenia. Jako uzupełnienie, w celu zaprezentowania szerszego spojrzenia na problematykę dotyczącą definiowania pojęcia innowacji, przeprowadzono systematyczny przegląd literatury, w ramach którego dokonano bibliometrycznej analizy publikacji naukowych. Wyniki niniejszego badania pozwoliły na przedstawienie uporządkowanej i obiektywnej perspektywy na istniejący stan wiedzy w rozważanej tematyce. Wnioski z rozważań przedstawionych w artykule wskazują, że innowacje w kontekście działalności gospodarczej stanowią bardzo ważny element, obejmują wdrażanie nowych rozwiązań i usprawnień, które zwiększają efektywność przedsiębiorstwa, a nie są jedynie ideami bez praktycznego zastosowania.

Słowa kluczowe: działalność innowacyjna, innowacja, innowacje, innowacje w przedsiębiorstwie, istota innowacji

Kod klasyfikacji JEL: O30, O31

¹ Sebastian Matysik, mgr, ul. Cukrowa 8, 71-004 Szczecin, Polska, kontakt@sebastianmatysik.pl,
 <https://orcid.org/0009-0002-7264-0501>

* Autor korespondencyjny: Sebastian Matysik, kontakt@sebastianmatysik.pl

Wprowadzenie

„Innowacje” to pojęcie, które jest powszechnie używane w wielu sferach biznesu i współczesnego świata, natomiast nie istnieje jedna, wiążąca definicja tego pojęcia. Literatura naukowa wskazuje wiele różnych definicji innowacji, co odzwierciedla ich złożony i wielowymiarowy charakter. Rozbieżności w terminologii ujawniają szerokość i dynamiczny rozwój tej dziedziny, a także ewolucję sposobu jej rozumienia (Osbert-Pociecha, 2018).

Pojęcie innowacji stanowi ważny element w teoretycznych rozważaniach nad rozwojem gospodarczym i budowaniem przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw.

Zidentyfikowano lukę badawczą dotyczącą porównania współczesnych definicji innowacji z wcześniejszymi ujęciami tego pojęcia, a także z koncepcjami przedstawionymi w *Oslo Manual 2018*. Analiza tego pojęcia jest istotna zarówno dla badaczy teorii, jak i dla praktyków zajmujących się tą problematyką. W niniejszym artykule podjęto próbę zgłębienia istoty innowacji poprzez porównanie współczesnych definicji i podejść do tego zagadnienia z wcześniejszymi koncepcjami, przy szczególnym uwzględnieniu podręcznika *Oslo Manual 2018*.

Aby pokazać szersze spojrzenie na problematykę dotyczącą definicji innowacji, przeprowadzono także systematyczny przegląd literatury, w ramach którego dokonano bibliometrycznej analizy publikacji naukowych. Celem niniejszego badania było zmapowanie aktualnego stanu wiedzy na temat definicji innowacji poprzez analizę publikacji naukowych dostępnych w bazie Scopus. Analiza zebranych danych miała na celu identyfikację głównych trendów, obszarów badań oraz powiązań między różnymi publikacjami dotyczącymi innowacji w literaturze naukowej.

Głównym celem przeprowadzonych badań i analizy ich wyników było przedstawienie syntetyzowanego wybranego dorobku naukowego dotyczącego istoty innowacji oraz porównanie go z obowiązującą nomenklaturą zawartą w podręczniku *Oslo Manual 2018*. W związku z tym postawiono następujące pytania badawcze:

1. Jakie główne nurty i koncepcje dotyczące istoty pojęcia innowacji można zidentyfikować w literaturze naukowej?
2. Jaka jest istota pojęcia innowacji w kontekście działalności gospodarczej?
3. Jaka jest obecnie obowiązująca definicja innowacji zgodnie z podręcznikiem *Oslo Manual 2018*?

Podjęty problem badawczy jest istotny, ponieważ innowacje stanowią fundament przetrwania i rozwoju przedsiębiorstw w obecnym, turbulentnym otoczeniu. Zestawienie i zrozumienie różnych podejść do definiowania innowacji jest kluczowe dla dalszych badań naukowych oraz praktyki biznesowej, ponieważ wpływa na sposób kreowania i wdrażania innowacji w organizacjach.

Przeprowadzona krytyczna analiza dorobku naukowego ma na celu wniesienie nowej perspektywy do istniejącej literatury poprzez porównanie aktualnych definicji innowacji z wcześniejszymi koncepcjami. Natomiast systematyczny przegląd literatury ma przedstawić uporządkowaną i obiektywną perspektywę na istniejący stan wiedzy oraz wskazać potencjalne luki badawcze.

Przegląd literatury

Historycznie termin „innowacja” pierwszy raz pojawił się około 400 roku naszej ery w kościelnej łacinie w formie „innovatio”, czyli odnowienie, zmiana. Kolejny raz sformułowanie „innovation” pojawiło się w XIII wieku w języku francuskim oraz włoskim (Bal-Woźniak, 2012).

Adam Smith oraz David Ricardo, jako tak zwani ojcowie ekonomii klasycznej, spostrzegli, że innowacje są jedną z najważniejszych ogniwoń rozwojowych dla gospodarki. W kontekście innowacji Smith rozważał odpowiednie rozdzielanie pracy, jako bazy do rozwoju wydajności całego procesu produkcji. Ekonomista w swojej znanej pracy naukowej, o tytule *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, nakreślił punkt widzenia, który podział pracy określa mianem katalizatora wzrostu wydajności procesu produkcji z uwagi na możliwość wykorzystania maszyn (Kasperkiewicz, 2009).

Smith wyróżnił dwa rodzaje innowacji technicznych:

- innowacje wykonywane przez pracowników najniższego szczebla, posiadających praktyczną wiedzę oraz operujących maszynami;
- innowacje zainicjowane i stworzone przez tak zwanych naukowców (Kasperkiewicz, 2009).

W swoich rozważaniach Smith kładzie nacisk na rozwijanie przez organizacje rozdziału pracy i jej dziedziny, co w konsekwencji prowadzi do rozwoju technologicznego (Kasperkiewicz, 2009).

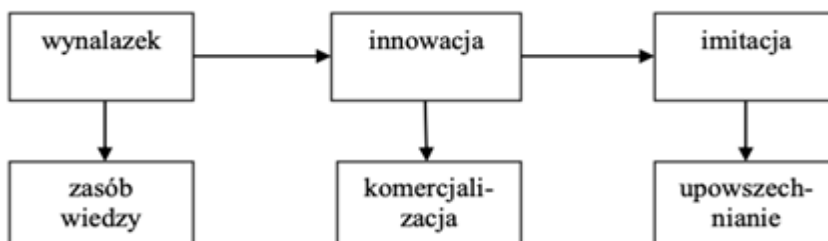
Ricardo rozważania dotyczące innowacji ujął w swojej pracy *Zasady ekonomii politycznej i opodatkowania*. Wyróżnia we wskazanej pracy dwa podejścia do innowacji. W pierwszym innowacje powiązane są z takimi działalnościami, które prowadzą do wytworzenia nowych produktów, wdrażane są inne techniki produkcji, dystrybucja kierowana jest na nowe obszary zbytu. W drugim podejściu innowacja definiowana jest jako automatyzacja produkcji, czego efektem może być wzrost bezrobocia technicznego i niższe wynagrodzenia. Ricardo zauważa, że automatyzacja rozwija się szczególnie wtedy, gdy następuje gwałtowny wzrost płac, który rodzi tendencje do zastępowania pracy ludzkiej maszynami. Podejście to uzupełnia jego pierwszą koncepcję (Kasperkiewicz, 2009).

Natomiast za pioniera teorii innowacji w kontekście ekonomicznym uznaje się Josepha A. Schumpetera, który innowację definiował jako:

- wdrażanie nowych produktów lub ulepszanie obecnych,
- udoskonalenie lub tworzenie skuteczniejszego procesu produkcji,
- wyjście na nowe rynki,
- wprowadzenie nowych metod sprzedażowych i zakupowych, wdrożenie do produkcji nowych materiałów i półproduktów, organizacja produkcji na nowo (Niedzielski et al., 2007).

Schumpeter za innowację uważał praktyczne wdrożenie nowej metody. Problematykę innowacji odnosił zazwyczaj do technicznych rozwiązań w przemyśle i ich oddziaływań na gospodarkę. Był pionierem w zakresie podejścia, że tylko pierwsze wdrożenie patentu zawiera część świeżości, związane jest z ryzykiem i zaangażowaniem odpowiednich, niezwykłych zasobów. Natomiast imitacje, czyli rozpowszechnianie innowacji, są rutynowym kopiowaniem (Janasz & Koziół-Nadolna, 2011).

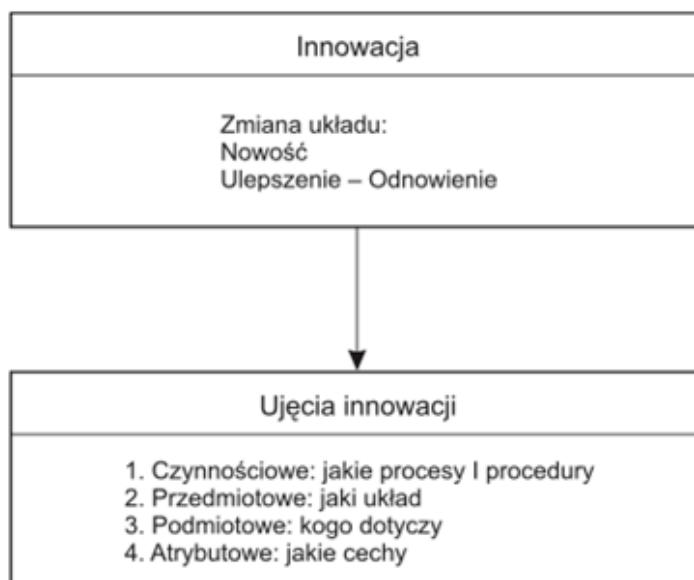
Schumpeter w kontekście innowacji w obszarze modyfikacji produkcji wyróżnił nowe połączenie trzech elementów: przedmiotów, dóbr i technik produkcji, co zaprezentowane jest na Rysunku 1. Filozofia ta nazywana jest triadą Schumpetera (Orbik, 2017).

Rysunek 1. Triada Schumpetera

Źródło: (Orbik, 2017, s. 310)

Innowacje można rozważać na poziomie różnych płaszczyzn i punktów odniesienia, co zaprezentowano na Rysunku 2.

Rysunek 2. Przedstawienie innowacji i jej ujęć w kontekście działalności gospodarczej

Źródło: (Berliński, 2003, s. 15)

Berliński (2003) na opracowanym przez siebie rysunku (Rysunek 2) przedstawił innowacje w kontekście dwóch układów, jako zupełna nowość lub jako ulepszenie, odbudowę. Zaprezentował także cztery ujęcia innowacji: czynnościowe, przedmiotowe, podmiotowe, atrybutowe, pod których kątem można rozpatrywać i analizować wprowadzane innowacje.

Białoń (2010) zaznacza, że pojęcie innowacji może odnosić się do wszystkich nowości oraz udoskonaleń, obejmujących modyfikacje sposobu myślenia, zmiany w technikach zarządzania oraz metodach komunikacji. Innowacje wprowadzają zmiany w istniejących układach i strukturach, wpływając na sposób funkcjonowania organizacji i procesów. Dotyczą wielu obszarów i dziedzin naukowych, od dyscyplin technicznych po zarządcze. Koncepcje innowacji kreowane są zarówno w zespołach, jak i głowach jednostek. To innowacje odpowiadają zazwyczaj za kluczowe, czy nawet rewolucyjne zmiany, często przyczyniające się do sukcesów przedsiębiorstw. Bez innowacji potencjalnie nie byłoby możliwe dostosowywanie się do postępujących zmian w turbulentnym otoczeniu.

Stecenko (2023) w swojej pracy opisał analizę pojęcia innowacji oraz procesu powstawania innowacji z perspektywy retrospektywnej i współczesnej. Zaproponował usystematyzowane podejście oraz alternatywny schemat procesu innowacji, które mają na celu osiągnięcie efektywności w warunkach rosnącej konkurencji.

Znaczenie innowacji zwiększa się w obecnie mocno zmiennym otoczeniu, a co za tym idzie – zmienia się ich istota. Gupta i Jauhar (2023), dokonując systematycznego przeglądu literatury, stwierdzili, że w kontekście czwartej rewolucji przemysłowej cyfrowe innowacje są kluczowe dla przetrwania i rozwoju przedsiębiorstw.

Sopińska (2021) podkreśla, że istota innowacji definiowana jest na różne sposoby, między innymi przez odmienne jej rozumienie. Natomiast konsekwencją niejednoznacznego definiowania istoty innowacji jest cały szereg jej klasyfikacji.

Piersiala (2022) wskazuje na szerokie rozumienie istoty innowacji, obejmującej zarówno odkrycia naukowe, jak i niewielkie modyfikacje w łańcuchu dostaw. Współczesne podejście do innowacji podkreśla jej rosnące znaczenie nie tylko w sferze technicznej, ale także w obszarach usług, organizacji i marketingu, co sprawia, że staje się kluczowym czynnikiem sukcesu przedsiębiorstw.

Innowacje stanowią kluczowy element wzrostu gospodarczego, a ich skuteczna implementacja jest uzależniona od kreatywności i spójnych wartości wewnątrz firmy, co potwierdzają wyniki badań przeprowadzonych wśród małych i mikroprzedsiębiorstw (Rzepka et al., 2024).

Damanpour i Schneider (2009) wykonali badanie, w którym analizie poddano to, w jaki sposób cechy innowacji i menedżerów niezależnie wpływają na adopcję innowacji w organizacjach publicznych. Ostatecznie nie wykazano istotnego wpływu moderującego cech menedżerów na tę relację.

Metodyka badawcza

Jako główną metodę badawczą zastosowano krytyczny przegląd literaturowy, który stosowany jest w celu identyfikacji tego, co zostało zbadane w danej problematyce naukowej. Dodatkowo metoda ta pozwala na zrozumienie głównych teorii i ich rozwoju w danej tematyce, następnie ich krytyki (Zdonek et al., 2016).

Klasyczny przegląd literatury składa się z dwóch elementów, eksploracji bibliograficznej, czyli krytycznego odczytywania publikacji naukowych w danej tematyce, oraz tradycyjnych metod, których fundamentem są wspólnoty praktyków.

Wynikiem tego typu tradycyjnego badania jest przegląd literatury wraz ze specjalistycznym poglądem lub krytyką autorów na stan wiedzy w danej problematyce badawczej. Tego rodzaju badania posiadają pewne słabe strony, między innymi nie wymagają identyfikacji całej literatury naukowej w danej tematyce, co może prowadzić do pewnych pominięć. Nie ustala się także kryteriów, według których wybierane są dane pozycje literaturowe, co może stanowić potencjalną przesłankę o dużej subiektywności tego typu badań i rozważań naukowych (Czakon, 2020).

Autor miał świadomość mocnych i słabych stron tradycyjnego przeglądu literaturowego. Natomiast na potrzeby tej pracy wybrano metodę nie wiążącą się z dużym rygiorem metodologicznym, z uwagi na bardzo dużą liczbę publikacji naukowych opisujących tę problematykę. Dobór pozycji literaturowych odbywał się według subiektywnego kryterium celowego.

W celu uzupełnienia rozważań w niniejszej pracy zastosowano także metodę systematycznego przeglądu literatury, w ramach której dokonano analizy bibliometrycznej zebranych danych. Jest to metoda o dużym rygorze metodologicznym, pozwalająca na przegląd aktualnego stanu wiedzy w danej tematyce naukowej (Czakon, 2020).

Do systematycznego przeglądu literatury wybrano bazę Scopus, która jest powszechnie wykorzystywana w tego typu badaniach ze względu na swoją obszerność i powszechną wiarygodność. Rekordy w bazie zostały wyszukane za pomocą zapytania „definition of innovation”, w słowach kluczowych, streszczeniach, tytułach, co pozwoliło na otrzymanie 277 rekordów.

Ograniczeniem tego badania było wykorzystanie tylko jednej bazy Scopus oraz horyzont czasowy analiz, od momentu uruchomienia niniejszego systemu danych do 2 września 2024 r.

Przeprowadzono wieloetapowy proces filtracji w celu zidentyfikowania wyłącznie publikacji naukowych opublikowanych w recenzowanych czasopismach naukowych:

1. odrzucono recenzje naukowe, pozostawiając 255 rekordów;
2. odrzucono edytoriale i noty, redukując liczbę do 252 rekordów;
3. odrzucono materiały konferencyjne, pozostawiając 208 rekordów;
4. odrzucono monografie i rozdziały w monografiach, finalnie uzyskując 164 publikacje naukowe do analizy.

Do analizy statystycznej oraz wizualizacji wyników wykorzystano oprogramowanie VOSviewer, które pozwala na tworzenie map bibliometrycznych. Program ten umożliwia analizę powiązań między różnymi elementami publikacji naukowych, takimi jak słowa kluczowe, autorzy, jednostki organizacyjne autorów, cytowania.

Na etapie mapowania słów analizie poddano słowa kluczowe autorów z 164 publikacji, pomijając frazy kluczowe indeksowane przez bazy naukowe w celu uniknięcia zaburzonych wyników. Wykryto 532 unikalne słowa kluczowe, spośród których do dalszej analizy wybrano te, które pojawiały się co najmniej 4 razy, co pozwoliło na identyfikację 12 kluczowych fraz kluczowych.

Analizie poddano 401 autorów zidentyfikowanych w badanych publikacjach naukowych. Do analizy współautorstwa wybrano autorów, którzy opublikowali co najmniej 2 prace w badanym zbiorze publikacji. Wymagania te spełniało jedynie 6 autorów.

Następnie przeanalizowano kraje pochodzenia jednostek organizacyjnych autorów, identyfikując 54 kraje. Do dalszej analizy wybrano te, które pojawiały się w co najmniej 4 afiliacjach autorów lub współautorów badanych publikacji naukowych.

Wyniki badań

Problematyka innowacji opisywana była w literaturze naukowej przez wielu różnych badaczy, na wiele odrębnych sposobów postrzegania tego pojęcia wraz z jego istotą. W związku z tym w Tabeli 1 zestawione zostały różne koncepcje pojęcia innowacji, sformułowane przez wielu różnych autorów.

Tabela 1. Przegląd wybranych koncepcji pojęcia innowacji

Autor	Koncepcja
Ch. Freeman	Innowacja to pierwsze komercyjne wdrożenie nowego dobra, procesu lub maszyny.
P. F. Drucker	Innowacje wnikają we wszystkie obszary działalności przedsiębiorstwa. Możliwe zmiany wzornictwa produktu, sposobu marketingu i sprzedaży, prezentowanej ceny, usługi dla klienta czy modyfikacje w organizacji i praktyki zarządzania.
W. Kopaliński	Innowacja to wdrożenie nowości, dobra nowo wprowadzonego, modernizacja.
E. Mansfield	Innowacją jest pierwotne wdrożenie wynalazku.
Ph. Kotler	Innowacja dotyczy jakiegokolwiek produktu, usługi, koncepcji, która jest traktowana przez daną osobę jako nowość.
J. Parker	Innowacja to proces zawierający wszystkie działania zmierzające do nowego dobra lub sposobu na jego produkcję do wdrożenia.
E. M. Rogers	Innowacja to wszystko to, co jest traktowane przez jednostkę jako arbitralna nowość, niezależnie od obiektywnej nowości danej koncepcji czy rzeczy.
K. Wandelt	Odkrycie i patent, jako wyraz inwencji użytej do konkretnie określonych czynności w procesie produkcji. Inwencja rozumiana jest jako działanie nakierowane na postęp i poszukiwanie usprawnień organizacyjno-technicznych i finansowych.
E. Hagen	Innowacje polegają na koordynowaniu procesu produkcji, bazując na nowych ideach wspierających cele innowatorów w sposób bardziej znaczący niż poprzednie.
A. Pomykański	Innowacja to całkowity proces badań i ulepszeń, zmierzający do wdrożenia i eksploatacji zmodyfikowanych rozwiązań w danej gałęzi technologii, techniki i zarządzania.
P. R. Whitfield	Innowacja jest ciągiem trudnych czynności zmierzających do rozwiązania problemów, w efekcie czego tworzy się radykalna i pełna nowość.
S. Kuznets	Innowacja to skorzystanie ze starej lub nowej wiedzy do elementów wytwarzania produktów, rozpoczyna zastosowanie patentu.

Autor	Koncepcja
W. Spruch	Innowacje identyfikowane jako wynalazek na skalę świata, należący do obszaru technicznego. Nowość, która dotąd nie była znana, wdrożona w praktyce.
J. Czupiał	Innowacja to stworzenie i wdrożenie do handlu nowego dobra lub komercyjne wdrożenie nowej procedury sprowadzania dotychczasowych dóbr.
M. Dolińska	Innowacja jako nowość wprowadzana w firmie lub na rynku, może mieć stan materialny lub niematerialny.
S. Kasprzyk	Innowacje jako nowa metoda realizowania nowych potrzeb.
L. Białoń	Innowacja jako rezultat zastosowania rozwiązań po raz pierwszy w rozmaitych obszarach techniki, nauki, aktywności ludzkiej.
J. Pajestka	Innowacje to dobra i systemy nieznane dla danej grupy społecznej, biorąc pod uwagę fakt, że dla innych grup społecznych są znane.
S. Gomułka	Innowacja ma stanowić jakościową modyfikację w gospodarce, w momencie produkcji nowego produktu, poprzez nowo wdrożony proces. Sam patent, według Gomułki, póki nie zostanie wdrożony w praktyce, nie jest innowacją, aż do momentu jego wykorzystania.
T. Kogabayev & A. Maziliauskas	Innowacja to złożony proces tworzenia i wdrażania nowych produktów, technologii lub procesów, które poprawiają jakość, redukują koszty i zwiększają efektywność gospodarczą, wymagając specyficznych podejść zarządczych i struktur organizacyjnych.
G. Mulgary & D. Albury	Innowacja polega na tworzeniu nowych lub ulepszaniu istniejących produktów bądź usług.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (Niedzielski et al., 2007; Bielski, 2003; Rogers, 1962; Drucker, 1992; Ziółkowski, 2022; Kopaliński, 2006; Kotler, 1994; Kuznets, 1959; Prystrom, 2012; Janasz & Koziół, 2007; Wandelt, 1972; Janasz & Koziół-Nadolna, 2011; Hagen, 1959; Czupiał, 1988; Czupiał, 1994; Białoń, 1976; Pomykalski, 2001; Osbert-Pociecha, 2018; Spruch, 1976; Dolińska, 2010; Kasprzyk, 1980; Pajestka, 1975; Gomułka, 1998; Mulgary & Albury, 2003; Kogabayev & Maziliauskas, 2017)

W związku z tak dużą liczbą koncepcji dotyczących definiowania innowacji i brakiem ustandaryzowania w tym zakresie powstał podręcznik *Oslo Manual* w trzech wydaniach. Pierwsza edycja opracowana została w roku 1992 wspólnie przez OECD i Nordycki Fundusz Przemysłu. Kolejne wydania powstawały przy współpracy OECD i Eurostatu. Na początku podręcznik *Oslo Manual* był dostępny tylko w języku francuskim i angielskim. Opracowanie to zostało w późniejszym czasie przełożone na język polski przez dwie instytucje: Departament Strategii Rozwoju Nauki i Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (Piątek, 2023). Opracowanie czwartej edycji *Oslo Manual* miało miejsce w roku 2018 i zostało wydane przez OECD i Eurostat. Podręcznik ten był wynikiem ponad dwuletniej pracy Grupy Nesti, w ramach której współpracowało 120 specjalistów z zakresu innowacji, z około 40 różnych krajów i jednostek organizacyjnych. W *Oslo Manual 2018* została zgromadzona wiedza oparta na analizach dużej liczby danych dotyczących głównie innowacyjności państw UE i OECD. Opracowanie *Oslo Manual* zostało uwierzytelnione przez jednostki:

Komitet OECD do spraw Statystyki i Polityki Statystycznej i Komitet OECD do spraw Polityki Naukowej i Technologicznej (OECD, 2018a).

Podstawą podręcznika *Oslo Manual 2018* jest zasada, że innowacje powinny być mierzalne. To z tej zasady wynika cała istota koncepcji innowacji, a także sformułowane pojęcia, kryteria, kategoryzacje, opisane w wymienionym opracowaniu. Wskazany atrybut podręcznika *Oslo Manual 2018* zdecydowanie odróżnia go od innych opracowań w problematyce działalności innowacyjnej (GUS, 2020). Sformułowana i obowiązująca definicja innowacji brzmi następująco „Innowacja to nowy lub ulepszony produkt lub proces (lub ich połączenie), który różni się znacząco od poprzednich produktów lub procesów danej jednostki i który został udostępniony potencjalnym użytkownikom (produkt) lub wprowadzony do użytku przez jednostkę (proces)” (GUS, 2020). Do niewątpliwie ważnych elementów tej definicji zalicza się między innymi utrzymywanie wartości jako sensu udoskonalania, zasadności zasobu wiedzy jako fundamentu, a także roli unikalności i użyteczności innowacji. Wykorzystane w tej definicji pojęcie „jednostka” nawiązuje do dowolnego podmiotu z danej gałęzi gospodarki, związanego konkretną innowacją. Pojęcie to jest nadal udoskonalane dla praktycznych zastosowań w przedsiębiorstwach, formułowanych dyrektyw w opracowaniu *Oslo Manual 2018*. Definiowanie innowacji jest w naturalny sposób subiektywne, co udowadnia też istnienie tak wielu koncepcji w tej problematyce. Jednak zastosowanie tego terminu w praktyce potrafi być obiektywne, dzięki wdrożeniu wspólnych punktów odniesienia dla atrybutów oryginalności i trafności, powodując konieczność stwierdzenia, czy występują rozbieżności (GUS, 2020).

Rozważając pojęcie innowacji, należy nawiązać także do terminu „działalność innowacyjna”. Według Ustawy z dnia 30 maja 2008 r. o niektórych formach wspierania działalności innowacyjnej pojęcie to definiuje się jako działania zmierzające do stworzenia nowoczesnej technologii i zapoczątkowania na jej fundamencie produkowania ulepszonych bądź nowych dóbr, usług, procedur (Mazur-Wierzbicka, 2015).

Główny Urząd Statystyczny pojęcie działalności innowacyjnej definiuje jako wciąganie się firm w różne poczynania technologiczne, handlowe, naukowe, logistyczne oraz finansowe, które kierują lub mają kierować do wprowadzania innowacji. Działalność innowacyjna związana jest także z pracami badawczo-rozwojowymi, w skrócie określanymi jako B+R, które wprost nie wiążą się z wybraniem nowego patentu czy wynalazku (GUS, 2016).

Działalność B+R charakteryzuje zestaw wspólnych właściwości, nawet jeśli działalność ta jest wykonywana przez różnych autorów. Prace B+R ukierunkowane są na zrealizowanie celów krótkoterminowych lub długoterminowych, zawsze prowadzone są w celu powstania nowych idei na podstawie dotychczasowych. Zazwyczaj nie ma pewności co do sukcesu prowadzenia takich działań, natomiast zwykle wiąże się z nakładami czasu i finansów. Działania B+R powinny spełniać pięć poniższych cech:

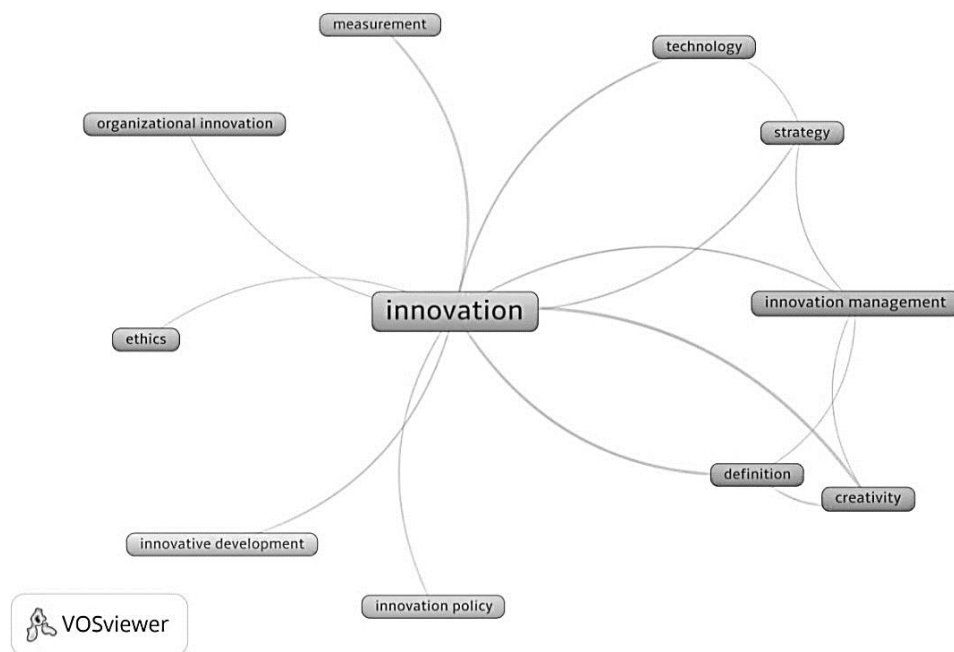
- rewolucyjna,
- kreatywna,
- nieobliczalna,
- uporządkowana,
- dopuszczalna na przeniesienia (OECD, 2018b).

Długoterminowa działalność B+R może umożliwić inne działania jako podstawę, do konkretnych innowacji. Biorąc to pod uwagę, należy stwierdzić, że nie wszystkie działania są nowością, mają właściwość innowacyjną, ale są niezbędne do wprowadzenia innowacji lub inicjacji fundamentów pod powstawanie innowacji. Działalność innowacyjna firmy może być:

- pozytywnie zakończona wprowadzeniem innowacji,
- aktualna, w trakcie wdrażania, która nie zakończyła się jeszcze w formie wprowadzenia innowacji,
- porzucona przed wprowadzeniem innowacji (GUS, 2016).

Jako działalność innowacyjną można przyjąć także zbiór ustrukturyzowanych działań o właściwościach komercyjnych, których ideą jest stworzenie i wprowadzenie innowacji. W związku z tym przedsiębiorstwa kompetentne do praktycznego prowadzenia działalności innowacyjnej można określić mianem firm innowacyjnych, cechujących się innowacyjnością. Tutaj za innowacyjność należy przyjąć zdolność przedsiębiorstwa do stałego budowania i wprowadzania innowacji (Baruk, 2014).

Analiza słów kluczowych wykonana w ramach systematycznego przeglądu literatury pozwoliła na identyfikację 12 terminów pojawiających się co najmniej 4 razy. Słowo „innovation” wystąpiło 71 razy i miało powiązania z 10 innymi frazami kluczowymi, tworząc największy klaster. Z każdym z 10 słów łączy się jeden raz lub więcej. Fraza „innovation capability” nie wykazała powiązań z innymi słowami i została pominięta w dalszej analizie. Wyniki niniejszej analizy przedstawiono na Rysunku 3.

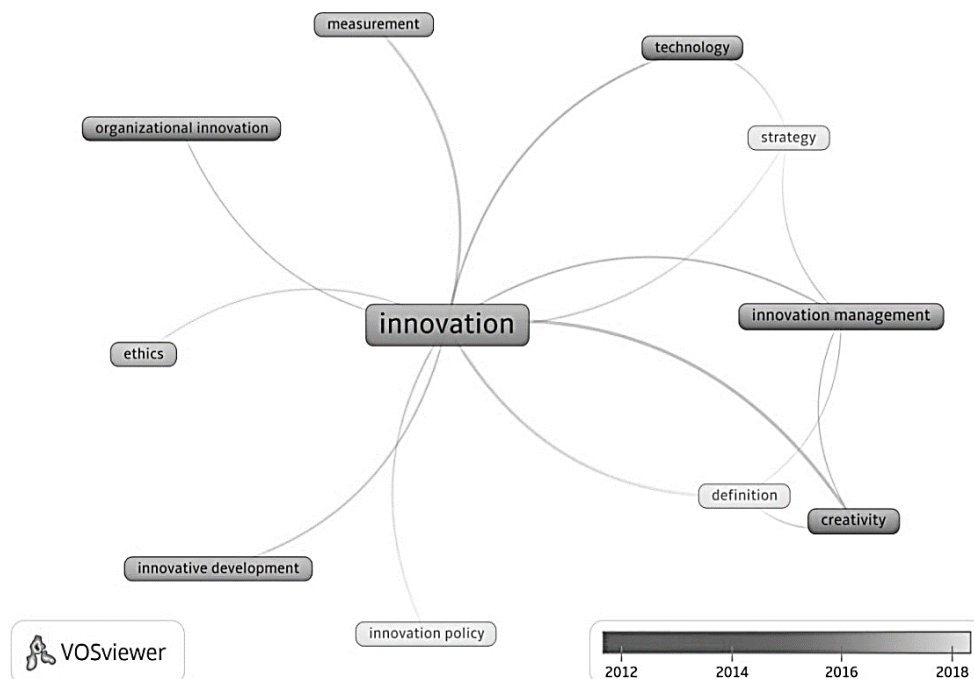
Rysunek 3. Analiza słów kluczowych w oprogramowaniu VOSviewer

Źródło: Opracowanie własne

Na podstawie analizy w VOSviewer, przedstawionej na Rysunku 4, można także stwierdzić, że w najnowszych artykułach naukowych, ze średnią datą publikacji 2018-2019, używano słów kluczowych:

- „definition”,
- „innovation policy”,
- „strategy”.

W najstarszych zaś, o średniej dacie publikacji 2008, użyto słowa „organizational innovation”.

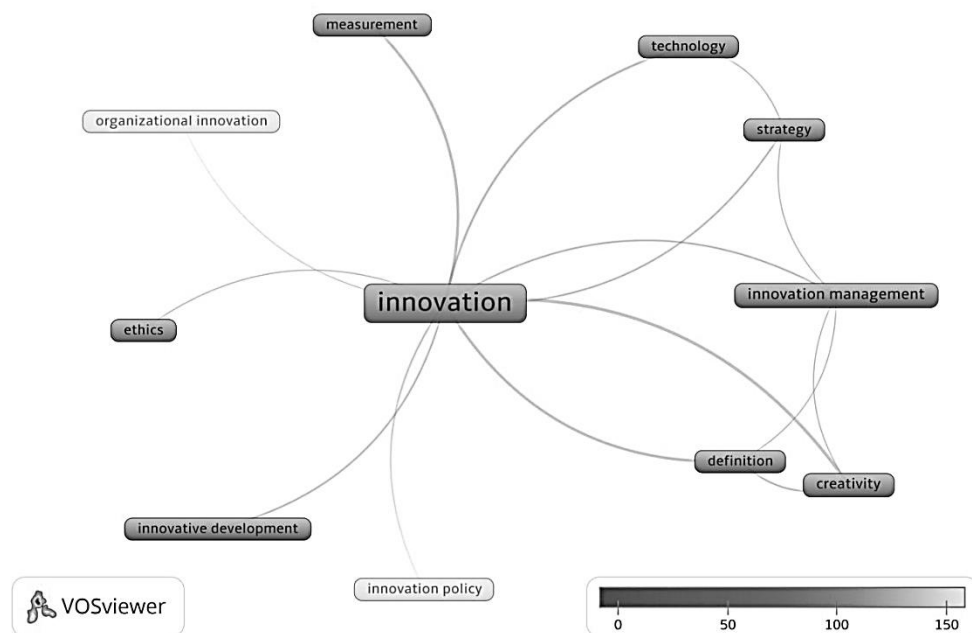

Rysunek 4. Analiza słów kluczowych w oprogramowaniu VOSviewer z dodatkowym kryterium daty publikacji

Źródło: Opracowanie własne

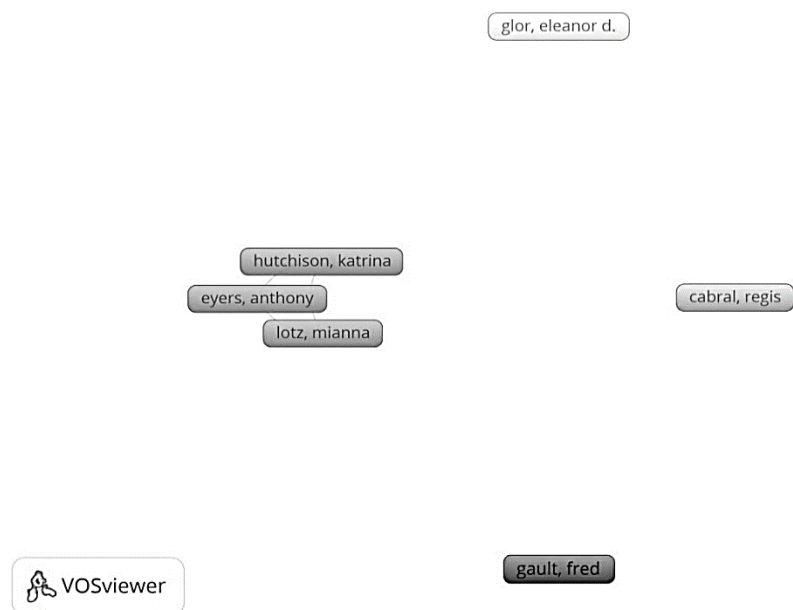
Na Rysunku 5 przedstawiono wyniki analizy według liczby cytowań wybranych publikacji. Warto wspomnieć, że najwięcej cytowań mają publikacje ze słowami kluczowymi „innovation policy” (145) i „organizational innovation” (478), czyli z jednej strony najstarsze i najnowsze publikacje, a z drugiej strony dotyczące bardziej szczegółów zagadnień naukowych. Każde z tych słów występuje w 4 artykułach.

Spośród 401 autorów jedynie trzech – A. Eyers, K. Hutchison i M. Lotz – współpracowało przy tworzeniu więcej niż jednej publikacji, tworząc tym samym jedyny zidentyfikowany klaster współautorski z powiązaniem w analizie, co przedstawiono na Rysunku 6.

Rysunek 5. Analiza słów kluczowych w oprogramowaniu VOSviewer z dodatkowym kryterium liczby cytowań

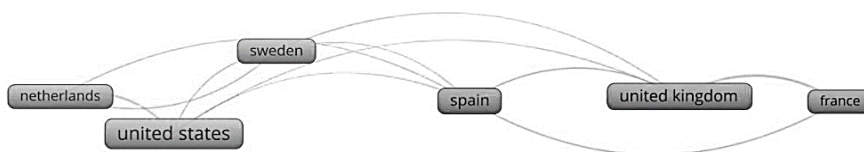
Źródło: Opracowanie własne

Rysunek 6. Analiza współautorstwa w oprogramowaniu VOSviewer

Źródło: Opracowanie własne

Autorzy pochodzili z jednostek organizacyjnych zlokalizowanych w 54 krajach. Najwięcej publikacji pochodziło ze Stanów Zjednoczonych (36 publikacji), gdzie zidentyfikowano współpracę z autorami z Holandii, Szwecji, Hiszpanii i Wielkiej Brytanii, co przedstawiono na Rysunku 7.

Rysunek 7. Analiza krajów jednostek organizacyjnych autorów w oprogramowaniu VOSviewer

Źródło: Opracowanie własne

Podsumowanie

Niniejsza dyskusja obejmuje kluczowe wnioski z systematycznego przeglądu literatury z analizą bibliometryczną oraz krytycznego przeglądu literatury na temat innowacji.

Na podstawie przeprowadzonej analizy bibliometrycznej można wskazać dominację słowa „innovation” oraz jego liczne powiązania z innymi terminami, co podkreśla centralną rolę tego pojęcia w analizowanych publikacjach naukowych. Zauważalne przesunięcie tematyczne od „organizational innovation” w starszych artykułach do „innovation policy” i „strategy” w nowszych potencjalnie może wskazywać na ewolucję zainteresowań badaczy.

Wysoka liczba cytowań dla publikacji związanych z „innovation policy” sugeruje rosnące znaczenie polityki innowacyjnej w kształtowaniu praktyk biznesowych. Natomiast duża cytowalność publikacji ze słowem kluczowym „organizational innovation” sugeruje trwałe, ważne znaczenie innowacji dla organizacji.

Niska liczba powiązań współautorskich wskazuje na duże rozproszenie badań dotyczących definiowania innowacji.

Dominacja jednostek organizacyjnych ze Stanów Zjednoczonych sugeruje silną pozycję tego kraju w badaniach nad innowacjami, natomiast obecność współpracy z jednostkami z krajów europejskich podkreśla globalny charakter rozważań na temat innowacji.

Przyszłe badania bibliometryczne warto by rozszerzyć o inne źródła danych, na przykład bazę Web of Science, oraz uwzględnić inne metody analizy dla uzyskania jeszcze szerszego poglądu na niniejszą problematykę.

Opracowany przegląd koncepcji innowacji, przedstawiony w Tabeli 1, dokładnie obrazuje, jak duży przekrój nurtów i podejść badawczych jest dostępny w tej dziedzinie. Na przykład koncepcja Gomułki w niektórych elementach jest związana z podejściem Schumpetera; badacz ten także rozróżnia innowację od wynalazku (Janasz & Koziół-Nadolna, 2011).

Koncepcja Pajestka skupia się natomiast na ogólnym postrzeganiu innowacji jako praktycznych rozwiązań dla danej organizacji, dla konkretnych grup docelowych, dla których planowane jest wdrożenie tych rozwiązań. Stoi w zupełnym zaprzeczeniu do definicji Sprucha, gdzie nacisk kładziony jest na zupełną nowość na skalę światową (Spruch, 1976).

Warto zwrócić uwagę na koncepcję Kasprzyka, w której istota innowacji opiera się na niezaspokojonych potrzebach i związanych z tym lukach na rynku. Jest to w pewnym sensie podejście przeciwne do myśli przewodniej Druckera i Wandelta, gdzie nacisk w innowacjach jest na samych organizacjach i ich elementach wewnętrznych.

Na podstawie definicji innowacji ujętej w podręczniku *Oslo Manual* porównuje się i mierzy innowacyjność krajów, firm na terenie Unii Europejskiej oraz w OECD (Janasz & Koziół-Nadolna, 2011). Wiąże się to z przyczyną powstania tego podręcznika. Opracowanie *Oslo Manual* powstało bowiem w celu wyznaczenia pewnych standardów w kontekście kumulacji danych dotyczących działalności innowacyjnej poprzez stosowanie tych samych definicji, mierników w zakresie innowacji. Daje to możliwość bezpośredniego porównywania danych statystycznych, pozwala gromadzić i udoskonalać bazy danych dotyczące innowacyjności, co z pewnością jest pożyteczne dla badaczy, właścicieli przedsiębiorstw i innych osób zainteresowanych tym zagadnieniem (GUS, 2020).

Dyrektywy zamieszczone w podręczniku *Oslo Manual* związane są zarówno z narzędziami i miernikami pozwalającymi na poszerzenie pomiaru działalności innowacyjnej, a także ze wskazówkami formalnymi dotyczącymi norm statystycznych przyjętych w tej problematyce. Zalecenia te umożliwiają dokładne porównania uzyskanych wyników w zakresie innowacji w różnych krajach, międzynarodowych przedsiębiorstwach. Zwiększa to potencjał badawczy oraz decyzyjny w prowadzeniu badań i działalności innowacyjnej (GUS, 2020).

Odnosząc się do całej przytoczonej literatury naukowej, można stwierdzić, że innowacje w kontekście działalności gospodarczej, funkcjonowania firm dotyczą zazwyczaj modyfikacji obecnego układu gospodarczego, polegającej na przygotowywaniu i zastosowaniu nowych dla organizacji rozwiązań mających na celu zwiększenie efektywności jej działalności, a więc celowości dokonywanych czynności. Efektem może być też zbudowanie struktury całkiem nowej firmy. Warto zaznaczyć, że innowacją nie jest zdarzenie, które długoterminowo, ani nawet krótkoterminowo, nie przynosi korzyści czy też efektów lub przynosi je rzadko, co sumarycznie wpływa negatywnie na całość układu gospodarczego danej organizacji (Berliński, 2003).

Należy podkreślić, że same pomysły, koncepcje czy idee, które zostały stworzone w przedsiębiorstwie, nie stanowią o jego działalności innowacyjnej; konieczny jest jeszcze element wprowadzenia, który może być obwarowany czynnikami technologicznymi, posiadanymi surowcami oraz innymi częściami koniecznymi do wdrożenia.

Natomiast wdrożenie może być także uwarunkowane elementami związanymi między innymi ze skłonnością do ryzyka w danym przedsiębiorstwie, skutecznością decyzyjności zarządu czy też menedżerów firmy, prawidłową komunikacją, jako determinantami działalności innowacyjnej (Kozera, 2023).

W artykule przedstawiono ważne koncepcje i nurty dotyczące istoty pojęcia innowacji zidentyfikowane w literaturze naukowej. Na podstawie przeglądu literatury oraz analizy porównawczej z podręcznikiem *Oslo Manual 2018* stwierdzono, że innowacje w kontekście działalności gospodarczej obejmują szerokie spektrum działań, które wykraczają poza tradycyjne rozumienie tego pojęcia jako wprowadzenia nowości.

Istota pojęcia innowacji w kontekście działalności gospodarczej ewoluowała od podstawowych wdrożeń nowych produktów lub procesów w stronę zaawansowanych systemów, obejmujących aspekty technologiczne, organizacyjne oraz rynkowe.

Przedstawiony przegląd literatury pokazuje, że innowacje odgrywają bardzo ważną rolę w prowadzonej działalności gospodarczej, wpływając na wzrost efektywności i konkurencyjności przedsiębiorstw poprzez wprowadzanie nowych rozwiązań i usprawnień. Warto podkreślić, że skuteczność innowacji zależy nie tylko od samych pomysłów, ale również od zdolności organizacji do ich efektywnego wdrażania, zarządzania ryzykiem i odpowiedniego wykorzystania posiadanych zasobów.

Niniejsze rozważania ukazują, że działalność innowacyjna stała się obecnie nieodzownym elementem skutecznego zarządzania przedsiębiorstwami w obliczu współczesnych wyzwań gospodarczych. Istota innowacji nie sprowadza się już wyłącznie do potencjalnego rozwoju organizacji, lecz coraz częściej decyduje o jej przetrwaniu na konkurencyjnym i turbulentnie zmieniającym się rynku.

Literatura

- Bal-Woźniak, T. (2012). *Innowacyjność w ujęciu podmiotowym. Uwarunkowania instytucjonalne*. PWE.
- Baruk, J. (2014). Wspomaganie działalności innowacyjnej wiedzą. W: A. Stabryła, & T. Małkus (Red.), *Strategie zarządzania organizacjami w społeczeństwie informacyjnym* (s. 233-244). Encyklopedia Zarządzania.
- Berliński, L. (2003). Istota innowacji w przedsiębiorstwie. Przegląd i próba koncepcji. *Przegląd Organizacji*, 7/8(762/763), 14-17. DOI: 10.33141/po.2003.78.03
- Białoń, L. (1976). *Poziom techniczny a zatrudnienie w polskim przemyśle w układzie gałęziowym*. WPW.
- Białoń, L. (2010). Zręby teorii innowacji. W: L. Białoń (Red.), *Zarządzanie działalnością innowacyjną* (s. 11-60). Agencja Wydawnicza Placet.
- Bielski, I. (2003). *Przebieg i uwarunkowania procesów innowacyjnych*. Oficyna Wydawnicza Ośrodka Postępu Organizacyjnego.
- Czakon, W. (2020). *Podstawy metodologii badań w naukach o zarządzaniu*. Wydawnictwo Nieoczywiste – imprint GAB Media.
- Czupiał, J. (1988). *Zarys metodologii planowania i oceny przedsięwzięć badawczo-innowacyjnych*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Czupiał, J. (1994). *Ekonomika innowacji*. Akademia Ekonomiczna im. Oskara Langego.
- Damanpour, F., & Schneider, M. (2009). Characteristics of innovation and innovation adoption in public organizations: Assessing the role of managers. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 19(3), 495-522. DOI: 10.1093/jopart/mun021
- Dolińska, M. (2010). *Innowacje w gospodarce opartej na wiedzy*. PWE.

- Drucker, P. F. (1992). *Innowacje i przedsiębiorczość. Praktyka i zasady*. PWE.
- Gomułka, S. (1998). *Teoria innowacji i wzrostu gospodarczego*. CASE.
- Gupta, M., & Jauhar, S. K. (2023). Digital innovation: An essence for Industry 4.0. *Thunderbird International Business Review*, 65(3), 279-292.
- GUS. (2016). *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2013-2015*. Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2020). *Podręcznik Oslo 2018*. Główny Urząd Statystyczny.
- Hagen, E. (1962). *On the theory of social change: How economic growth begins*. Dorsey Press.
- Janasz, W., & Kozioł, K. (2007). *Determinanty działalności innowacyjnej przedsiębiorstw*. PWE.
- Janasz, W., & Kozioł-Nadolna, K. (2011). *Innowacje w organizacji*. PWE.
- Kasperkiewicz, W. (2009). *Innowacyjność, konkurencyjność i rynek pracy w procesie transformacji polskiej gospodarki*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kasprzyk, S. (1980). *Innowacje. Od koncepcji do produkcji*. Wydawnictwo Związkowe CRZZ.
- Kogabayev, T., & Maziliauskas, A. (2017). The definition and classification of innovation. *Holistica – Journal of Business and Public Administration*, 8(1), 59-72.
- Kopaliński, W. (2006). *Podręczny słownik wyrazów obcych*. Oficyna Wydawnicza RYTM.
- Kotler, Ph. (1994). *Marketing*. Gebethner i Ska.
- Kozera, I. (2023). Skuteczność procesów komunikacji społecznej jako determinanta innowacyjności w organizacji. W: J. Wiśniewska, & K. Janasz (Red.), *Innowacje i kreatywność we współczesnym przedsiębiorstwie, aktualności badawcze* (s. 181-182). Naukowe Wydawnictwo IVG.
- Kuznets, S. (1959). *Six lectures on economic growth*. Routledge.
- Mazur-Wierzbicka, E. (2015). Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w Polsce. *Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie*, 26(1), 97-109.
- Mulgary, G., & Albury, D. (2003). Innovation in the public sector. *Strategy Unit, Cabinet Office*, 1(1), 40.
- Niedzielski, P., Markiewicz, J., Rychlik, K., & Rzewuski, T. (2007). *Innowacyjność w działalności przedsiębiorstw. Kompendium wiedzy*. Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego.
- OECD. (2018a). *Oslo Manual 2018 – Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation, 4th Edition*. <https://www.oecd.org/science/oslo-manual-2018-9789264304604-en.htm> (dostęp: 20.07.2024).
- OECD. (2018b). *Podręcznik Frascati 2015: Zalecenia dotyczące pozyskiwania i prezentowania danych z zakresu działalności badawczej i rozwojowej. Pomiar działalności naukowo-technicznej i innowacyjnej*. Główny Urząd Statystyczny.
- Orbik, Z. (2017). Próba analizy pojęcia innowacji. *Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie / Politechnika Śląska*, 105, 307-319.
- Osbert-Pociecha, G. (2018). Innowacje – zagadnienia ogólne i definicyjne. W: A. Styś, A. Dejnaka (Red.), *Innowacje w biznesie* (s. 17-18). Difin.
- Pajestka, J. (1975). *Determinanty postępu. Czynniki i współzależności rozwoju społeczno-gospodarczego*. PWE.
- Piątek, A. (2023). *Podręcznik Oslo*. https://mfiles.pl/pl/index.php/Podręcznik_Oslo (dostęp: 29.11.2023).
- Piersiala, L. (2022). The Essence of Innovation – Theoretical Approach, W: O. Seroka-Stolka, B. Ślusarczyk (Red.), *Współczesne wyzwania logistyki* (s. 133-144). Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej.
- Pomykański, A. (2001). *Zarządzanie innowacjami*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Prystrom, J. (2012). *Innowacje w procesie rozwoju gospodarczego*. Difin.
- Rogers, D. M. (1962). *Diffusion of innovation*. Free Press.
- Rzepka, A., Witkowski, J., Czerwińska, M., & Maciaszczyk, M. (2024). Determinanty innowacyjności i elastyczności organizacji w dobie Industry 4.0. *Research Papers of Wrocław University of Economics and Business*, 68(1), 121-132. DOI: 10.15611/pn.2024.1.11
- Sopińska, A. (2021). The essence of innovation and innovation management. W: P. Dziurski (Red.), *In critical perspectives on innovation management* (s. 5-23). Routledge. DOI: 10.4324/9781003203841-2
- Spruch, W. (1976). *Strategia postępu technicznego*. PWN.

- Stecenko, I. P. (2023). The essence of innovation and the innovation process in retrospect and in modern conditions: international aspect. *Bulletin Of the Innovative University of Eurasia*, 1, 111-120. DOI: 10.37788/2023-1/111-121
- Ustawa z dnia 30 maja 2008 r. o niektórych formach wspierania działalności innowacyjnej (tekst jedn. Dz.U. 2008 nr 116 poz. 730).
- Wandelt, K. (1972). *Studia nad postępem technicznym i organizacyjnym*. PTPN.
- Zdonek, I., Hysa, B., & Zdonek, D. (2016). Publikacje przeglądowe w naukach o zarządzaniu – istota i tendencje. *Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie / Politechnika Śląska*, 96, 519-533.
- Ziółkowski, P. (2022). Rola innowacji pedagogicznych w szkole. *Zeszyty Naukowe WSG*, 40(7), 15-33.

Wkład autorów: Sebastian Matysik – 100%.

Konflikt interesów: Brak konfliktu interesów.

Źródła finansowania: Brak finansowania.

AN OVERVIEW OF THE CONCEPT OF INNOVATION

Abstract: The present article provides an overview of different concepts of innovation based on existing theoretical findings. The aim of this literature review was to synthesize and analyze the current academic achievements in the field of innovation and to compare them with the prevailing terminology contained in the *2018 Oslo Manual*. This manual serves as an important international reference point, particularly in the context of empirical research and the comparison of the results obtained. The primary method used was a classical literature review, with the selection of literature based on a subjective purposive criterion. Both seminal works on the subject of innovation and new publications offering new insights were considered. In addition, to provide a broader perspective on the issue of defining the concept of innovation, a systematic literature review was conducted, which included a bibliometric analysis of scientific publications. The results of this study provided an organized and objective perspective on the current state of knowledge in the area discussed. The conclusions drawn from the considerations presented in the article indicate that, in the context of business activities, innovation is a very important element that involves the implementation of new solutions and improvements that increase the efficiency of enterprises, rather than being merely ideas without practical application.

Keywords: essence of innovation, innovative activity, innovation, innovations, innovativeness

Articles published in the journal are made available under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International Public License. Certain rights reserved for the Czestochowa University of Technology.

